

Edmund Kizik, *Mennonici w Gdańsku, Elblągu i na Żuławach Wiślanych w drugiej połowie XVII i w XVIII wieku. Studium z dziejów małej społeczności wyznaniowej, Gdańsk GTN 1994, ss. 267, ilustr., Zusammenfassung*

Niewielka (około 10000) społeczność przybyszów z Fryzji, Flandrii i innych prowincji Niderlandów osiadłych przy ujściu Wisły budziła dużą ciekawość współczesnych, a także historyków XIX i XX w. Autor recenzowanej pracy zajął się dziejami mennonitów od ich przybycia do Prus Królewskich w XVI w. aż po pierwsze lata XIX w., kiedy to część z nich opuściła nadwiślańskie swe siedziby i przeniosła się na południowe, czarnomorskie i nadwożańskie kresy Rosji. Praca została podzielona na cztery rozdziały, a te na kilka podrozdziałów, w których autor omówił liczebność ludności mennonickiej, jej położenie prawne, materialne (a wśród nich kwestie podatków), zajęcia zawodowe, organizację życia religijnego w ramach gmin wyznaniowych flamandzkich i fryzyjskich, stosunki z innymi wyznaniem, obyczaje i życie codzienne. Osobne miejsce w tej pracy ma jej IV rozdział *Epilog. Polityka administracji pruskiej wobec mennonitów po pierwszym rozbiórze Polski*, w którym scharakteryzował położenie mennonitów w nowej dla nich sytuacji politycznej, ich zabiegi o utrzymanie dotychczasowego położenia prawnego i materialnego, podjęcie decyzji o emigracji do Rosji, której władcy (Katarzyna II i Aleksander I) obiecywali im lepsze warunki egzystencji. E. Kizik napisał niniejszą rozprawę w oparciu o gruntowną kwerendę przeprowadzoną w AP w Gdańsku, Geheimes Staatsarchiv w Berlinie-Dahlem, Mennonite Heritage Centre Archives Winnipeg, Kanada, Bibliotece Gdańskiej PAN, Bibliotece Uniwersyteckiej w Amsterdamie i innych mniejszych zbiorach oraz w wydanych drukiem źródłach i literaturze przedmiotu. Ta tak wszechstronna kwerenda umożliwiła autorowi napisanie wyczerpującej monografii podsumowującej dotychczasowe badania i omawiającej całość życia, pracy i działalności religijnej mennonitów. Stanowi ona cenny wkład w poznawanie dziejów tej społeczności religijnej żyjącej w Prusach Królewskich od połowy XVI w. aż po 1945 r. Autor poddał też w wątpliwość wiele ustaleń wcześniejszej literatury jak np. datę przybycia w 1534 r. mennonitów do Elbląga i Gdańska. Według E. Kizika (s. 23) pierwsze grupy niderlandzkich emigrantów były bardzo nieliczne, liczniej zaczęli osiedlać się

na terytoriach Gdańska, Elbląga i ekonomii malborskiej dopiero od lat czterdziestych XVI w. Recenzowana książka została wydana przez Gdańskie Towarzystwo Naukowe w sposób zbyt oszczędny, obniżający jej dużą wartość naukową. Brakuje w niej bowiem mapy osadnictwa mennonickiego w Prusach Królewskich (jest tylko na s. 127 niewielka mapka z zaznaczonymi gminami i zborami mennonickimi), indeksów osobowych i miejscowości, przypisy zostały wydrukowane na końcu książki. Takie wydanie monografii przynosi wprawdzie niewielkie oszczędności wydawcy, ale bardzo utrudnia czytelnikowi korzystanie z niej.

Marian Pawlak